

НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на XXII редовној електронској седници одржаној 23. и 24. 09.2021. године изабрало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **НАБАВКА СИРОВИНА ЗА ИЗРАДУ ОКРЕСАНИХ КАМЕНИХ АРТЕФАКАТА У СРЕДЊЕМ ПАЛЕОЛИТУ СРБИЈЕ**, докторанткиње Јелене Марковић.

После увида у пратећу документацију и дисертацију кандидата, слободни смо да Већу поднесемо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Јелена Марковић рођена је 10. 10. 1975. године у Београду, где је завршила основну школу и Пету београдску гимназију. Дипломирала је 2004. године на Одељењу за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду са темом *Технолошка анализа артефаката од различитих сировина из слоја VIII Медене стијене*. Од 2007. године ради у Народном музеју у Београду, прво као волонтер, потом сарадник, а од 2013. године као стално запослен члан колектива. Године 2018. стекла је звање вишег кустоса.

Од почетка студија до данас учествовала је у више десетина истраживања археолошких локалитета, углавном везаних за палеолит и друга раздобља праисторије. Међу њима се могу издвојити истраживања налазишта: Шалитрена пећина, Велика и Мала Баланица, Хаџи Проданова пећина, Винча – Бело брдо, Жидовар, Црвена стијена, Петроварадинска тврђава, Самаила, Бодњик и Градиште - Иђош. Учествовала је у неколико заштитних археолошких истраживања. У оквиру више међународних школа археолошке теренске праксе, одржаних на територији Србије, била је предавач и стручни сарадник.

Јелена Марковић бави се проучавањем живота палеолитских заједница, преваходно у домену петроархеологије, као и анализом артефаката од окресаног камена из свих периода ране праисторије. Самостални је аутор једног, а коаутор седам научних радова, публикованих у домаћим и страним часописима (*Гласник САД, Наша прошлост, Зборник Народног музеја, Архаика, Bulgarian e-Journal of Archaeology, Journal of Lithic Studies, Quaternary International*). У њима су најчешће обрађене теме које се односе на економију сировина коришћених за израду окресаних артефаката, од стратегије експлоатације и дистрибуције до технологије израде и тумачења трагова употребе. Учествовала је на више скупова у земљи и иностранству из области археологије и музеологије.

Докторску дисертацију под насловом НАБАВКА СИРОВИНА ЗА ИЗРАДУ ОКРЕСЕНИХ КАМЕНИХ АРТЕФАКАТА У СРЕДЊЕМ ПАЛЕОЛИТУ СРБИЈЕ пријавила је 2011. године. Дисертација садржи 223 стране текста, укључујући 63 илустрације (од тога 28 графикона), 37 табела и библиографију.

2. Предмет и циљ дисертације

Основни циљ истраживања представљеног у дисертацији Јелене Марковић је реконструкција набавке сировина за израду окресаних артефаката на територији Србије током средњег палеолита, укључујући све фазе овог процеса: избор сировине и планирање начина набавке, експлоатацију камена на лежишту и транспорт сировине до станишта. Сагледавање овог процеса, који представља једну од најважнијих активности неандерталских заједница, са кључним утицајем на материјалну културу чији су они носиоци, обухватило је испитивање већег броја елемената: одређивање врсте и квалитета коришћених стена, лоцирање и узорковање лежишта, компарацију узорака из депозита са артефактима из средњопалеолитских слојева посматраних локалитета, анализу кортекса, као и класификацију на основне производе окресивања у контексту коришћених сировина.

Осим реконструкције модела набавке сировина, рад је усмерен и на друга истраживачка питања односно на анализу добијених резултата у контексту мустеријенске

варијабилности и техноекономског понашања средњопалеолитских заједница које су у средњем и горњем плеистоцену насељавале подручје Балканског полуострва.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У свом истраживању кандидаткиња полази од хипотезе да су неандерталци искоришћавали минералне сировине у непосредном окружењу локалитета односно да се примарни или секундарни депозити стена које су неандерталци користили налазе у локалној зони набавке, на удаљености до 5 km од станишта.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводном поглављу кандидаткиња нас упознаје са значајем набавке сировине за живот неандерталских заједница, представља основни циљ истраживања и остала истраживачка питања којима се бавила у раду. Такође, упознаје нас са историјатом палеолитских истраживања у Србији и даје кратак преглед досадашњих петроархеолошких истраживања у свету и код нас. Следи поглавље у коме су представљени основни концепти и досадашња сазнања о процесу набавке сировина за израду окресаних артефаката у периоду ране праисторије, пре свега средњем палеолиту. Потом су детаљно представљени и образложени методолошки проступци примењени у раду. Истраживање је обухватило примену лабораторијских и теренских метода, које се одликују мултидисциплинарним приступом и имају петроархеолошки карактер. У централном делу рада представљена су истраживања различитих аспеката набавке сировина за израду окресаних артефаката пронађених на локалитетима Шалитрена пећина, Хаџи Проданова пећина, Пештурина, Велика и Мала Баланица. За сваки од посматраних налазишта изнети су закључци о коришћеним сировинама, локацијама, типу и начину експлоатације лежишта, њиховој удаљености од локалитета и територији на којој се вршила набавка, као и о односу заступљености основних производа окресивања и интензитета ретуширања са удаљеношћу извора сировине од којих су израђени. У последњем поглављу изнети су закључци на нивоу целокупне територије Србије, предложени модели снабдевања сировинама и размотрени узроци који леже у основи њиховог настанка. За сваки од аспеката набавке сировина извршено је поређење са средњопалеолитским локалитетима ван територије Србије. Потом је набавка сировина

размотрена у контексту варијабилности мустеријенских индустрија на Балкану. Докторска дисертација завршава се кратким сумирањем резултата и смерницама за даља истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Закључци до којих је кандидаткиња дошла током свог истраживања имају велики значај за разумевање понашања неандерталских заједница на територији Србије. Потврђена је хипотеза о локалном карактеру набавке сировина и препознат утицај који су карактеристике сировина доступних у непосредној околини лежишта имале на избор камена за окресивање, начин експлоатације лежишта, али и опсег територије на којој се вршила набавка камена. Сличности које су уочене у оквиру шарантијенског фацијеса мустеријена такође су схваћене као последица локалне доступности сировина. Уочено је да утицај геолошке подлоге локалне зоне слаби тек на нивоу каснијих фаза економије сировина. Као коначни резултат предложена су три модела набавке сировина, који имају паралеле у досадашњим истраживањима набавке сировина ван територија Србије.

Упуштајући се у комплексан задатак реконструкције набавке сировина за израду окресаних артефаката кандидаткиња је крочила на, код нас, слабо истражено тло петроархеологије и у њему дала значајан допринос, како у методолошком поступку, који је обухватио и сарадњу са геологом, тако и у ширењу постојећег корпуса знања о лежиштима окресивог камена. Истраживање представља прво испитивање те врсте када је период средњег палеолита у питању и, до сада, најобимније петроархеолошко истраживање палеолитских артефаката у нашој земљи.

6. Закључак

Докторска дисертација Јелене Марковић представља оригинални научни рад који се одликује јасно дефинисаним полазним становиштима, доследно спроведеном методологијом истраживања и аргументовано изведеним закључцима, те вишеструким значајем за истраживања ране праисторије на територији Србије. Због тога сматрамо да су испуњени сви услови за одобрење јавне одбране докторске дисертације Јелене Марковић под насловом „Набавка сировина за израду окресаних каменних артефаката у средњем палеолиту Србије“.

У Београду, 29. септембра 2021. године

Чланови комисије

др Душан Михаиловић, редовни професор (ментор),
Филозофски факултет у Београду

др Ненад Тасић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Весна Матовић, редовни професор,
Рударско – геолошки факултет у Београду

др Бобан Трипковић, ванредни професор
Филозофски факултет у Београду